

А. П. Дучинський*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара***РОЗВИТОК БІЗНЕС-ГРУП ЯК ОСНОВА МАКРОСТРАТЕГІЙ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ**

У статті досліджено участь банків у створенні бізнесових груп. Зроблено висновок про значення бізнес-груп у диверсифікації ризиків банківського інвестування, про зниження ризиків інвестування завдяки участі страхових компаній в інвестиційній діяльності банків.

Ключові слова: банківські інвестиції, бізнес-групи, централізація капіталу, ризики інвестування, страхові компанії.

В статье исследуется участие банков в создании бизнес-групп. Сделан вывод о значении бизнес-групп в диверсификации рисков банковского инвестирования, о снижении рисков инвестирования благодаря участию страховых компаний в инвестиционной деятельности банков.

Ключевые слова: банковские инвестиции, бизнес-группы, централизация капитала, риски инвестирования, страховые компании.

The article explores the participation banks in the creation of business groups. The conclusion about the importance of business groups in the risk diversification of investment of banking, to reduce investment risks through by insurance companies participating in investment banking activities.

Keywords: investment banking, business-group, centralization of capital, investment risk, insurance companies.

Для здійснення ефективної інвестиційної політики по обслуговуванню вітчизняної економіки необхідне значне нагромадження капіталу в банківській системі. Воно здійснюється як шляхом концентрації капіталу за рахунок власних джерел (капіталізації), так і в результаті централізації капіталів банків, тобто їх злиття чи поглинання, і входження банків до складу фінансово-промислових груп, створенням бізнес-груп зі страховими компаніями тощо. Дослідженню зазначених проблем присвячені праці вітчизняних вчених: О. Підліснюк, І. Школьник, І. Шкодіної та ін. Разом з тим, у формуванні бізнес-груп та в їхній інвестиційній діяльності відбуваються постійні зміни, що спонукало до вибору теми і завдань дослідження.

У 90-і рр. в Україні банки ввійшли до складу таких бізнес-груп, як корпорація «Індустріальний союз Донбасу», «Інтерпайп», ЗАТ «Систем Кепітал Менеджмент», концерн «Укрпромінвест», корпорація «УкрАВТО». Проте в них банки не стали стратегічними та інвестиційними центрами. Цю функцію на себе взяли керуючі компанії, навколо яких об'єдналися промислові підприємства. Банки відігравали у бізнес-групах пасивну роль, обслуговуючи розрахункові операції їх членів. З часом в Україні виникають банківські бізнес-групи, що створюються з ініціативи банків, у яких останні є фінансовими центрами. До найпотужніших бізнес-груп цього типу слід віднести групи «Приват», «УкрСиббанк», «Аваль», ТАС, «ОТР Bank Україна» та ін.

Початковим мотивом встановлення банками контролю над підприємствами було закріплення за собою зони банківського обслуговування, тому в цих групах надавалась перевага фінансовому бізнесу. Вони сприяли активізації інвестиційної діяльності, так як банки мали гарантії у вигляді пакетів акцій підприємств,

що забезпечувало можливість більш активно відслідковувати реалізацію інвестиційних проектів через участь в управлінні підприємствами, що теж є членами вказаних груп. Основний дохід банків від їхньої участі у групах – це додаткові дивіденди від підвищення ефективності роботи таких підприємств.

У процесі приватизації банкам було вигідно видавати кредити під пакети акцій, тим самим, вони перетворилися у співвласників промислових підприємств. Ця тенденція особливо помітною стала в Росії, хоча і у вітчизняній економіці це не поодинокі випадки. Банки як центри груп ще остаточно не визначились щодо стратегії подальшого розвитку групи підприємств, які потрапили під їх контроль, вони ввійшли не стільки в інвестиційну їхню діяльність, як в управління. Разом з тим, з них сформувалися повноцінні бізнес-групи, навіть транснаціонального рівня, особливо в експортно-орієнтованих галузях (видобувній, гірничозбагачувальній, металургійній) промисловості, що сприяло залученню іноземного капіталу у вітчизняну економіку.

Промислово-фінансові групи потребували значних інвестицій. Комерційні банки самостійно не змогли забезпечити інвестиційними ресурсами їхні потреби, тому дистанціювалися від підприємств. Спілкування з іноземними інвесторами потребує прозорості бізнесу і заставляє виводити бізнес-групи з тіні. Проте це не зовсім вигідно. Свої фінансові ресурси бізнес-групи акумулюють за межами країни, часто в офшорних зонах, так як не мають впевненості і гарантії у примноженні і збереженні власності у вітчизняній економіці.

Разом з тим, слід зазначити про значну потужність промислово-фінансових груп, що вирости з трейдерських компаній і банківського капіталу та одержали в Україні контроль над капіталомісткими секторами, у яких вони акумулювали фінансові потоки (наприклад, у чорній металургії, видобутку вугілля). Банки спочатку частину своїх коштів відправляли на вирішення кризових завдань – погашення критичної заборгованості, поповнення обігових коштів підприємств тощо. Спостерігалось і пряме інноваційне інвестування у виробництво. Широкі інвестиційні програми, наприклад, реалізувались приватними бізнес-групами у секторі чорної металургії, особливо у 2004 році у зв'язку із зростанням попиту на метал на світовому ринку [8, с. 78].

У структурі багатьох банків-лідерів («Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк», «Приватбанк») виникли нові фінансові утворення: пенсійні фонди, компанії по управлінню активами (КУА) та інститути спільного інвестування. До них увійшли промислові (як правило, металургійні, гірничозбагачувальні) і агропідприємства. Тим самим, розвинулась горизонтальна диверсифікація, що певний час сприяла нагромадженню грошового і фінансового капіталу, розширеному відтворенню, модернізації підприємств, що входять у фінансово-промислову групу (ФПГ).

Бюджетних, регіональних і внутрішніх джерел інвестування суб'єктів господарювання у вітчизняній економіці недостатньо для розвитку інвестиційної активності, якого потребує вітчизняна економіка. Крім того, кошти є дорогими для позичальників, що не дає можливості реалізувати започатковані інвестиційні проекти. Тому з'явилась тенденція до об'єднання таких фінансових інститутів як банки і страхові компанії. Тим самим, утворилися нові фінансові інститути, пов'язані між собою спільними інтересами, – банківські групи. Переваги їх полягають також у тому, що об'єднуються капітали зацікавлених сторін, диверсифікується ризик, зростає відповідальність тощо.

З іншої сторони, виникнення бізнес-груп породило можливості для приховування від податків отриманих прибутків, для розробки і впровадження схем відмивання грошей і інших махінацій, які практично, не підконтрольні. Здавалось би, що отримані кошти мають слугувати розширеному відтворенню, інвестуванню у вітчизняну економіку, натомість вони вивозяться за кордон, в офшорні зони, так як їх власники не зацікавлені в інвестуванні у власній країні. Це є свідченням того, що інвестиційний клімат української економіки не є привабливим, держава не створює умови для розміщення отриманих грошей у власну економіку.

До недоліків слід віднести й те, що у фінансових групах існує невідповідність фінансових зв'язків структурі прийняття рішень, що є перешкодою для ефективного корпоративного утворення. Управлінська структура фінансової групи на здатна виконувати рішення, так як у неї нема законних «корпоративних» повноважень для цього. Коли з'являються конфлікти інтересів, виявляється відсутність механізмів для регулювання суперечок, так як власники капіталу нездатні контролювати осіб, що приймають рішення через механізми корпоративного управління.

Зупинимось на характеристиці деяких прикладів із існуючої практики. У 2007 р. банк «Форум» завдяки можливостям «штучного розбухання його вартості» у межах бізнес-групи був оцінений в 1 млрд дол. (у 4,9 рази дорожче) з метою продажу його іноземному Commerzbank. У 2012 р. його вартість встановлена на рівні 55–75 млн грн (0,3–0,4 % від вартості капіталу). Таким чином, у випадку продажу теперішній його власник зможе отримати за «Форум» лише 5–7 %. Зараз за активами, які становлять 10,2 млрд грн, він займає 22-е місце серед вітчизняних банків. Придбати його хоче «Смарт-холдинг». У зв'язку з цим Commerzbank згортає свій бізнес в Україні, раніше цим шляхом пішли й інші банки: чеський Home Credit, австрійський Volksbank, шведські Swedbank Skandinaviska і група Enskilda Banken [2]. На застосування їхнього капіталу для інвестування вітчизняної економіки не приходиться уже очікувати найближчим часом.

Згортання діяльності західних банків, посилення адміністративного тиску на бізнес призводить до того, що в межах бізнес-груп відроджуються внутрішньогрупові, «кишенькові» – кептивні банки, що слугують для кредитування членів групи.

Кептивний банк – це вид кредитної організації, створеної ФПГ чи приватними особами для обслуговування своїх інтересів. Назва походить від англійського слова captive – «пійманий», «полонений». У світовій практиці кептивні банки можуть засновуватись як офшорні кредитні організації, що обслуговують їх власників. До їхніх функцій відноситься залучення зі сторони і перерозподіл внутрішніх коштів у межах взаємопов'язаних компаній. При цьому, отримання власного прибутку від банківської діяльності для таких банків – вторинне завдання. Основні ознаки кептивного банку:

- приналежність вузькому колу власників;
- пільгове обслуговування закритого кола клієнтів;
- залучення коштів під проекти певної ФПГ;
- пільгове кредитування власників кредитної організації і пов'язаних з нею компаній.

Хочеться відмітити, що кептивні банки несуть більший ризик, ніж універсальні. Це пов'язано з тим, що їхній бізнес тісно пов'язаний з вузьким колом компаній, що працюють в одній сфері економіки. Криза галузі може призвести до проблем з ліквідністю та інших більш серйозних проблем.

Як свідчить дослід функціонування російських і українських бізнес-груп, банки не проявили свою здатність і зацікавленість до фінансування промислового і сільськогосподарського виробництва шляхом довгострокового кредитування чи прямого інвестування.

За останні роки спостерігається зростання обсягів інсайдерських кредитів у бізнес-групах, тобто кредитів у взаємопов'язані компанії. Інсайдер (англ. *insider*) – це член групи, що володіє інформацією, закритою для інших груп. Зараз вони становлять приблизно 40 % від загального обсягу кредитів [2]. Це пояснюється зростанням недовіри до позичальників, масовою практикою неповернення наданих кредитів, неможливістю для кредитора в межах існуючого правового поля захистити свої права. Власники банків не завжди мають достатньо коштів для поповнення капіталу фінансових закладів, тому створюють його за рахунок кредитування взаємопов'язаних компаній.

Формально позичка має вигляд інвестиції в асоційовані дочірні фірми, не відбувається порушення нормативу максимального сукупного розміру кредитів, наданих інсайдерам (Н10 не повинен перевищувати 30 % капіталу). На 01.06.2012 р. даний показник по банківській системі становив 2,99 % (на початку 2008 р. – приблизно 7 %, на початку 2010 р. – 3,3 %). Слід відмітити, разом з тим, що інсайдерські кредити видаються також державними банками державним підприємствам. Якраз через гіперінтенсивне кредитування «Нафтогазу» зі сторони «Ощадбанку» Національний банк України (НБУ) прийняв постанову, у якій виписані пільгові регламенти формування резервів під кредити НАКа. За даними «Ощадбанку», на кінець 2011 р. обсяг кредитів, наданих НАКу, становив 20,3 млрд грн, або більше 40 % кредитного портфеля [1].

Зловживання кредитуванням бізнесу власників під час кризи призвело банки до проблем, а згодом і до банкрутства. Серед них такі великі, як «Укрпромбанк» і малі: «Столиця», «Володимирський», «Дністро» та ін. Досвід цих фінансових закладів є свідченням того, що операції з пов'язаними між собою юридичними особами часто використовується для швидкого виведення активів із проблемних банків у випадку фінансових ускладнень чи неможливості або небажання власників рятувати банк.

Потрібно навести приклади із практики функціонування страхових компаній, на які покладається у бізнес-групах така функція: мінімізувати оподаткування і вивести отримані прибутки за кордон. Адже ризики, які виникають у фінансовій групі, що виникають у процесі інвестування, і страхуються її страховою компанією, залишаються у її межах. Іншими словами, «гроші перекладаються із правої кишені у ліву, і навпаки». Покупка банком страхової компанії вважається вигідним для банку видом інвестування.

Що стосується страхового бізнесу, то на вітчизняному ринку функціонує 60–80 страхових компаній, що застосовують класичне ринкове страхування, пропонують свої продукти юридичним і фізичним особам. Інші (їх понад 300), включаючи страховиків життя, отримали за результатами функціонування у 2011 р. понад 11,5 млрд грн, але не зрозуміло, якою діяльністю займалися [2].

Серед страхових компаній значну питому вагу займають кептивні (як і серед банків). Вони є працюючими, страхують реальні об'єкти інвестування, але обслуговують одного-двох крупних клієнтів або функціонують у фінансовій групі, як правило, разом з банками і не за ринковими розцінками. Кептивна компанія з часом може вирости до рівня ринкової. Так, Українська страхова компанія обслуговувала «Укргаз», а перед кризою була продана австрійській

Vienna Insurance Group. Український страховий альянс, який належав «УкрСиббанку», був його «кишеньковою» компанією, а з часом його продали французькій групі AXA. Після об'єднання зі страховою компанією «Веско» він став одним із лідерів ринку.

Разом з тим, зараз багато страхових компаній працює на стратегічного клієнта. Наприклад, Українська охоронно-страхова компанія, яка обслуговує Державну службу охорони; «Експрес-страхування», що входить до складу корпорації «УкрАвто»; «Інгострах», яку контролює група «Приват».

Кептивні страхові компанії розповсюджені у світі, де вони функціонують в межах крупних виробничих чи фінансових холдінгів. Проте у вітчизняній економіці їх модель дуже змінилась, так як власники кептивного страхувальника стараються максимально зменшити вартість обслуговування шляхом занижених тарифів. Негативним прикладом слугує Промінвестбанк, що мав кептивну компанію «Вексель», яка страхувала ризики неповернення кредитів позичальника за рахунок валових витрат. Компенсацій банку ніяких не передбачалось. У результаті і банк постраждав, і його ж компанія збанкрутіла.

Страхова компанія несе значні ризики, коли у її портфелі переважають обороти одного крупного банку чи групи, так як із його банкрутством банкрутує компанія, або несе значні збитки.

Банк, що входить до групи, може змінити свою стратегію, і тоді теж страждає страхова компанія. Остання ситуація відбулася зі страховою компанією «Еталон», що входила до групи «Райфайзен Банк Аваль», який після покупки його австрійцями змінив пріоритети розвитку [9].

Страхові компанії мають стимул до входження у фінансові групи, щоб уникати оподаткування. Не дивлячись на прийняття Податкового кодексу і спробу перевести їх на загальну систему оподаткування чистого прибутку, вони до сих пір платять 3 % податку з валових виплат (без врахування премій, відданих у перестрахування) [5].

З практики відомо кілька схем уникнення від оподаткування страховими компаніями і банками, корпораціями, холдингами. Щоб не заплатити 21 % зароблених доходів державі, корпорація страхує свої фінансові чи майнові ризики від загрози тих випадків, які як правило, не можуть виникнути (цунамі, землетруси тощо). Згідно законодавства, страхові платежі відносять на валові витрати, і страхова компанія мінімізує податки з 21 до 3 %. Після цього гроші виводяться із страхової компанії шляхом здійснення нею страхових виплат, які не оподатковуються.

До прийняття Податкового кодексу практикували для виведення грошей із страхової компанії здійснити низку перестрахувань, у результаті яких гроші втрачались, а тепер з кожного перестрахування потрібно сплатити по 3 % податку, що не вигідно. У зв'язку з цим, знайдено нову схему. Гроші виводять через неліквідні цінні папери, які мають реальну вартість значно нижчу, ніж номінал. Страхувальник показує, що на страхування цінних паперів потратив мільйони, а фактично заплатив кілька тисяч, а інші – перевів у готівку. За вказану операцію страхова компанія отримує 10–12 % виведеної суми.

Наведені приклади є свідченням того, що вітчизняним банкам не вигідно займатися інвестиційним кредитуванням і розміщувати кошти у цінні папери у своїй країні, особливо у реальному секторі економіки. Це й зрозуміло. Фінансові операції приносять досить швидко значні прибутки, не існує інтересів, стимулів, доходів при наданні довгострокових кредитів вітчизняним економічним суб'єктам,

лише з'являються значні ризики у зв'язку з їх неперверненням. У зв'язку з цим, інвестиційна активність банків на вітчизняному ринку є незначною, про що свідчать результати дослідження.

Діяльність банківських бізнес-груп потрапляє під контроль НБУ. Так, у 2012 р. були прийняті постановами правління Національного банку України «Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп» (постанова № 134 від 09.04.2012 р.) та «Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп» (постанова № 254 від 20.06.2012 р.) [4; 5]. Тим самим, в законодавчому плані визнаються НБУ банківські об'єднання (групи) разом зі страховими компаніями. Разом з тим, вітчизняним законодавством фінансовий конгломерат чи фінансовий супермаркет не визнаний, проте зазначеними постановами правління НБУ розроблене законодавче поле для створення і функціонування банківських груп, які являють собою об'єднання кредитно-інвестиційних інститутів.

Світовий досвід є свідченням того, що фінансові групи – основа потужних фінансових конгломератів, в яких вільно переміщаються тимчасово вивільнені від операцій гроші.

Конгломерат (від лат. conglomeratus – зібраний) являє собою одну із форм союзу, об'єднання різнопрофільних фірм, що оперують у різних секторах ринку. В умовах конгломерату зберігається високий рівень самостійності фірм, що до нього входять, і децентралізація управління [6, с. 155]. Фінансовий конгломерат – це «інтегровані між собою фінансові посередники, які мають можливості пропонувати клієнтам набір різноманітних фінансових продуктів та комплекс фінансових послуг як виключно банківського характеру, так і небанківських фінансових продуктів та послуг» [10, с. 182].

До причин виникнення конгломератів на фінансовому ринку можна віднести, крім зазначених, глобалізаційні процеси, в які інтегровані вітчизняні банки; розповсюдження ІТ-технологій, що створюють можливості для миттєвого виконання операцій на світовому рівні; посилення конкурентної боротьби на вітчизняному та міжнародному фінансових ринках тощо.

У міжнародній практиці створенню фінансових конгломератів сприяло прийняття Базеля II, що створило умови для розвитку фінансових інститутів. Розвиток ринку цінних паперів, функціонування міжнародних фондових бірж у Нью-Йорку, Лондоні, Токіо, Франкфурті-на-Майні сприяв міжнародному розповсюдженню акцій і облігацій, залученню інвесторів зі всіх країн світу до процесів інвестування. Розповсюдження отримали процеси M&A – злиття і поглинання.

Створення фінансових конгломератів бере свій початок із об'єднання банків і страхових компаній. Термін банкострахування (bancassurance) з'явився наприкінці 70-х – початку 80-х років XX ст. у Франції і означав форму продажу страхових продуктів через банківські мережі. У сучасних умовах банкострахування отримало розповсюдження у країнах Америки, Південної Європи, Бенілюксу.

Банки стали об'єднуватися зі страховими компаніями з метою «координації продажів своїх продуктів та їх інтеграції, налагодження спільних каналів їх розповсюдження, використання єдиної клієнтської бази з метою розширення своєї діяльності та зростання прибутку» [10, с. 184].

I. Школьник виділяє такі етапи інтеграції банківських і страхових інститутів:

- взаємне обслуговування (наприклад, кредитування застави при банківському кредитуванні, страхування банківських ризиків);
- угода про розповсюдження продуктів за комісійну винагороду;
- кооперація з метою утворення альянсу для просування створеного інтегрованого продукту;

- контроль за діяльністю банку і страхової компанії;
- утворення фінансового супермаркету (конгломерату), що виникає у результаті злиття чи поглинання одним контрагентом іншого.

Останній етап має такі ознаки, як повне інтегрування систем та операцій страхових компаній і банків; широкі можливості для застосування баз даних щодо клієнтів; універсальні фінансові послуги (банківські, страхові, лізингові, інвестиційні) [10, с. 185–187].

У вітчизняній економіці до фінансових груп можна віднести кожен великий банк, наприклад, це група «Приват», «ОТП Банк», група ТАС та ін.

На основі договорів взаємного обслуговування та угод про розповсюдження прибутків «ОТП Банк» розвиває банкострахування. Разом з тим, він розширює інвестиційну діяльність завдяки створеній ТОВ КУА «ОТР Капітал», засновниками якої у 2007 р. стали банк ЗАТ «ОТРБанк» та угорська компанія з управління активами «ОТР Fund management» LTD.

В Угорщині до ОТР Group – провідної фінансової групи на угорському банківському ринку – входять також великі дочірні структури, що надають послуги в сфері страхування, нерухомості, факторингу, лізингу та управління інвестиційними та пенсійними фондами.

На сьогоднішній день угорський банк має дочірні банки в Україні, Словаччині, Болгарії, Румунії, Хорватії, Сербії, Росії та Чорногорії. ОТР Group пропонує високоякісні фінансові рішення для забезпечення потреб майже 13 млн клієнтів, які обслуговуються у понад 1589 банківських установах в 9-ти країнах. Персонал ОТР Group налічує понад 38 млн осіб [7].

До банківської групи «ОТР Банк» входять такі фінансові інститути: компанія ТОВ «ОТП Факторинг Україна», ТОВ «КУА «ОТП Капітал», ТОВ «ОТР Адміністратор пенсійних фондів», ТОВ «ОТР Лізинг», дочірнє підприємство «ОТП Кредит», «ОТР Холдинг Лтд» тощо. Банківська група активно здійснює в Україні інвестиційно-банківський бізнес. Нею залучено синдикований кредит на суму 100 млн дол. США. Учасниками синдикату виступили провідні західні фінансові установи-Raiffeisen Zentralbank Österreich Aktiengesellschaft та Bayerische Landesbank. Також у межах Програми енергозбереження в Україні (Ukraine Energy Efficiency Programme – UKEEP) «ОТП Банк» підписав угоду з EBRD про залучення цільового кредиту в розмірі 50 млн дол. США терміном на п'ять років. Метою кредиту є фінансування українських приватних промислових підприємств й інвестування в енергозберігаючі технології, у тому числі, технології раціонального використання енергії.

У межах Програми енергозбереження консультанти EBRD допомагають «ОТП Банку» і його клієнтам обирати інвестиційні проекти, організувати маркетингові та інформаційні компанії, визначати заходи щодо підвищення енергоефективності, а також формувати плани раціонального використання енергії і готувати документи для отримання фінансування. Програма дозволить корпоративним клієнтам банку отримати кредити в розмірі до 5 млн дол. США для фінансування своїх проектів у сфері енергозбереження.

З 1998 р. стрімко розвивається банківська група ТАС, активи якої управляються компанією ТОВ «Інвестиційно-фінансова група «ТАС». Група є інноваційною компанією, що здійснює свій бізнес у відповідності з сучасними світовими стандартами, забезпечує високі прибутки акціонерному капіталу, сприяє розвитку ринків, на яких вона присутня.

Корпорація ТАС займається банкострахуванням, яке разом з двома банками: АТ «ТАСкомбаню» та «Бізнес Стандарт» здійснюють дві страхові компанії: страховою групою ТАС, ПАО, що заснована у 1998 р. і страховою компанією «ТАС», ЗАО (СК «ТАС»), що заснована у 2000 р. Страхова група є одним із лідерів страхового ринку, що підтверджується достатньо вагомими обсягами капіталу, активів, страхових резервів, страхових премій і відшкодуванням збитків.

Страхова компанія СК «ТАС» є першою вітчизняною компанією по страхуванню життя. Вона на сьогодні є провідною і найбільш авторитетною вітчизняною компанією свого напрямку в Україні, що пропонує своїм клієнтам широкий спектр сучасних програм індивідуального і корпоративного страхування життя з якісним професійним обслуговуванням.

Слід відмітити, що до складу фінансового сектору інвестиційно-фінансової групи ТАС входять також «Європейське агентство по поверненню боргів» та «Перша українська міжнародна лізингова компанія». Компанії групи присутні практично в усіх сегментах фінансового сектору України: банківська діяльність, страхування ризиків і життя, фінансове посередництво, надання колекторських послуг (послуг по поверненню боргів), лізинг, здійснення операцій на фондовому ринку, управління активами та інші перспективні напрямки.

Промисловий сектор представляє промислова група інвестиційно-фінансової компанії ТАС, яка здійснює значні інвестиції у ВАТ «Асфальтобетонний завод», ВАТ «Дніпровагонмаш», ВАТ «Кременчуцький сталелитейний завод», ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ТОВ «ТАС-Фарма».

На нашу думку, стратегії банківського розвитку, його інноваційно-інвестиційної діяльності якраз і знаходяться у створенні таких інвестиційно-фінансових, банківських груп, що досягають позитивних результатів у промисловому і фінансовому секторах економіки. Звичайно, вони мають знаходитись під контролем НБУ і Антимонопольного комітету з тим, щоб не перетворитись у монополії, що гальмують економічний розвиток.

Згідно «Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп», прийнятого Правлінням НБУ за № 143 від 09.04.2012 р. Національний банк приймає рішення про визнання банківської групи, якщо група юридичних осіб складається з материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та асоційованих компаній, які є фінансовими установами, або група юридичних осіб, складається з двох або більше фінансових установ та в якій сукупне середньоарифметичне значення активів банків за останні чотири звітних квартали становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період.

У зазначеному положенні (розділ 3) відмічено, що Національний банк за видом діяльності учасників банківської групи визначає такі підгрупи:

- кредитно-інвестиційну – група учасників банківської групи, до складу якої входять банк (банки) та інші учасники банківської групи, крім страхових компаній;
- страхову – група учасників банківської групи, до складу якої входять страхові компанії. НБУ здійснює суворий контроль за діяльністю банківських груп.

«Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп», затверджене Постановою Правління Національного банку України № 254 від 20.06.2012 р. встановлює порядок розрахунку консолідованого регулятивного капіталу, достатності капіталу банківської групи, підгруп банківської групи, обов'язкові економічні нормативи капіталу; ліквідності; кредитного ризику нормативи участі (інвестування). Серед останніх – нормативи участі (інвестування) у капіталі юридичної особи,

що не є фінансовою установою та загальної суми участі (інвестування) [4]. Банківські групи та кредитно-інвестиційні, страхові підгрупи зобов'язані дотримуватися вимог щодо достатності регулятивного капіталу та всіх економічних нормативів. Регулятивний капітал банківської групи залежно від складу учасників банківської групи визначається як сума регулятивного капіталу кредитно-інвестиційної підгрупи та регулятивного капіталу страхової підгруп. Достатність регулятивного капіталу банківської групи відображає здатність банківської групи покрити збитки, спричинені взятими ризиками, за рахунок регулятивного капіталу. Достатність регулятивного капіталу визначається шляхом порівняння розміру регулятивного капіталу банківської групи/підгрупи банківської групи з необхідним розміром регулятивного капіталу банківської групи/підгрупи банківської групи.

Надана увага й показникам ліквідності. Ліквідність банківської групи характеризує здатність банківської групи як окремої економічної одиниці залучати та утримувати достатні обсяги ресурсів, необхідні для забезпечення своєчасного виконання грошових зобов'язань та здійснення діяльності, не наражаючись на ризик понесення неприйнятних втрат [4].

Кредитний ризик, з яким спіткається банківська група – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу банківської групи, що виникає через неспроможність особи або групи осіб, які несуть спільний економічний ризик, які взяли на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди з учасником банківської групи або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

До операцій, що генерують кредитний ризик, належать активні операції, яким притаманний кредитний ризик, що пов'язані з наданням залучених коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми.

Норматив участі (інвестування) у капіталі юридичної особи, що не є фінансовою установою, установлюється для обмеження ризику банківської групи, пов'язаного з участю учасників банківської групи в статутному капіталі юридичної особи, що не є фінансовою установою. Зазначений норматив визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються учасниками банківської групи для участі в статутному капіталі юридичної особи, що не є фінансовою установою, шляхом придбання акцій, паїв, часток, інвестиційних сертифікатів, до регулятивного капіталу банківської групи. Норматив розраховується за даними субконсолідованого балансу кредитно-інвестиційної підгрупи/учасників банківської групи (крім страхових компаній), якщо кредитно-інвестиційної підгрупи немає, та страхової підгрупи/страхової компанії – учасника банківської групи, якщо страхової підгрупи немає, та іншої інформації, необхідної для такого розрахунку.

До коштів, що інвестуються, включаються: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі учасників банківської групи та в портфелі учасників банківської групи на продаж, що випущені установами; вкладення учасників банківської групи в асоційовані та дочірні компанії, які не є фінансовими установами.

Нормативне значення нормативу інвестування згідно положення не має перевищувати 15 відсотків регулятивного капіталу банківської групи. Норматив загальної суми участі (інвестування) установлюється для обмеження ризику банківської групи, пов'язаного з участю учасників банківської групи в статутному капіталі юридичних осіб, що не є фінансовими установами.

Норматив загальної участі визначається як співвідношення суми коштів, які інвестуються учасниками банківської групи для участі в статутному капіталі юридичних осіб, що не є фінансовими установами, шляхом придбання акцій, паїв, часток, інвестиційних сертифікатів, до регулятивного капіталу банківської групи. Нормативне значення нормативу не має перевищувати 60 відсотків регулятивного капіталу банківської групи [4].

Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки.

Існують прихильники і противники формування і розвитку у вітчизняній економіці фінансових груп (ФПГ, фінансових конгломератів, бізнес-груп, інвестиційно-фінансових груп), які об'єднували б банки зі страховими компаніями і виробничими корпораціями. Проте зазначені процеси існують, розвиваються і зупинити чи заборонити їх неможливо у зв'язку з глобалізацією фінансової сфери.

Слід проаналізувати слабкі і сильні сторони фінансових утворень, так як вони є стратегією розвитку інвестиційної діяльності банків. До сильних можна віднести: можливість централізувати і мобілізувати вітчизняний і іноземний капітал з метою його використання для інвестування і розвитку провідних галузей вітчизняної економіки; можливість протидіяти відтіканню капіталу за межі країни; здатність диверсифікувати інвестиційні ризики за рахунок розміщення капіталу в різних сферах економічної діяльності тощо.

Слабкі сторони: непрозорість фінансової інформації про структуру капіталів груп і їхніх власників є перепорою для залучення зовнішнього фінансування; наявність зв'язку з представниками державних і місцевих органів влади, що породжує корупційні елементи; можливості для монополізації ринків; невідповідність між структурами власників і менеджменту, що не дає можливості останнім приймати рішення, а першим застосовувати корпоративні механізми для їх контролю тощо.

Вітчизняні банки не проявили свою здатність і зацікавленість до фінансування промислового і сільського господарського виробництва шляхом довгострокового кредитування чи прямого інвестування.

Фінансові інститути, функціонуючи окремо чи об'єднавшись у групу, повинні мати спільні інтереси і стимули, пільги для здійснення інвестиційної діяльності не лише у фінансовому, а також у реальному секторі економіки. У противному разі, ресурси будуть розміщені лише у фінансову сферу, яка дає можливість значно легше отримати прибутки. Інвестор розміщує свої кошти туди, де йому вигідно і де швидко можна отримати прибутки.

Значна роль в активізації інвестиційних процесів належить державі, котра маючи стратегії власного розвитку, контролюючі і регулюючі органи і механізми через систему інтересів і стимулів, заохочення, штрафи, ліцензії, законодавчу і нормативну базу та інші інструменти повинна спрямовувати інвестиції у розвиток реального сектору економіки, інфраструктури ринку, економіки в цілому. Без провідної ролі держави у регулюванні інвестиційної активності вітчизняній економіці загрозою стають фінансові кризи, відтікання грошей за кордон, в офшори, інвестування в економіку закордонних країн, яка дає гарантії і перспективи отримання прибутків.

Бібліографічні посилання

1. Банки стали видавати кредити тільки «своим» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myfin.net/ukraine business-ua/>.
2. Новинский и Лагун торгуют за банк «Форум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economics.lb.ua/finances/2012/06/01/154137>.

3. Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп: Постанова правління Національного банку України № 134 від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп: Постанова правління Національного банку України № 254 від 20.06.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2756-VI // Голос України. – 2010. – № 229–230 (4979–4980).
6. **Райзберг Б. А.** Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
7. Річний звіт ОТП Банк за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.otp.bank.gov.ua>.
8. **Пасхавер О. Й.** Формування великого приватного капіталу в Україні / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Л. З. Суплін. – К. : Міленіум, 2004. – 90 с.
9. **Шкодін І.** Особливості інституційних перетворень та концентрація банківського капіталу в Україні / І. Шкодін, О. Підліснюк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 2. – С. 77–81.
10. **Школьник І. О.** Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку / І. О. Школьник. – Суми: УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
11. **Школьник І. О.** Капіталізація фондового ринку України в контексті світових тенденцій / І. О. Школьник // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 65–74.

Надійшла до редколегії 25.06.2013 р.